ALEVİ - BEKTAŞİ KÜLTÜR ENSTİTÜSÜ
Das Alevitisch - Bektaschitische Kulturinstitut e.V

A L E V İ L İ K - B E K T A Ş İ L İ K
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Forschungszeitschrift über das Alevitentum und das Bektaschitentum
Journal of Alevism - Bektashism Studies

Uluslararası Süreli Yayın / International Journal (six-monthly)/
Internationale Forschungszeitschrift (6 monatlich)

Sayı/Issue/Heft: 19 Yaz/Summer 2019

ISSN 1869-0122

ÂŞIK KUL SEMAÎ'DE ALEVİLİK EDEP VE ERKÂNI

Propriety and Rule of Alevism in the Ashik Kul Semai's Works

Alevitische Anstand und Würde bei Âşik Kul Semaî

Seda GEDİK*

ÖZ:

Âşıkların yetiştikleri ortam, mensubu oldukları inanç sistemi ve şiirlerini icra ettikleri ortamlar şiirlerinin içeriğinin oluşmasında önemli olmuştur. Alevi inanç sistemi ve zâkirlik geleneği içerisinde yetişen Âşık Kul Semaî'nin şiirlerinin oluşmasında da yetiştiği ortamın etkileri açık bir şekilde görülmektedir. Küçük yaşlardan itibaren cemlere katılan ve Aleviliği hem yaşayarak hem de teorik olarak öğrenme fırsatı bulan Âşık Kul Semaî, şiirlerinde Muhammet-Ali, On İki İmam ve Ehlibeyt'e olan bağlılığını ve sevgisini dile getirirken Alevi geleneğine mensup taliplerin izlemesi gereken edep ve erkânın önemini de şiirlerinde vurgulamıştır.

Alevilik inancına göre; Hak yoluna giren kişinin geçmesi gereken belirli aşamalar ve uyması gereken birtakım kurallar vardır. Bu aşama ve kurallara ise edep ve erkân denilmektedir. Talip, kâmil insan olup Hakk'a ulaşabilmek için; bir mürşide bağlanmak, kendini bilmek, nefsinden arınmak ve dört kapı kırk makam aşamalarını sırasıyla geçmek zorundadır. Alevi-Bektaşi geleneğine mensup Âşık Kul Semaî de şiirlerinde, Alevilikte edep ve erkânın önemini belirtmiştir. Alevilik inancına göre; Allah'a ulaşıp onunla bütünleşmek için dört kapı kırk makamdan geçmek gerekir. Ayrıca talibin geçmesi gereken aşamaları belirten dört kapı kırk makam talibin kâmil insan olma mertebesine ulaşmasının temel şartıdır.

* Dr., İzmir/Türkiye. gedik_seda@hotmail.com.

Semaî şiirlerinde şeriat, tarikat, marifet ve hakikat olarak adlandırılan dört kapı kırk makamın Hak yolunda ilerlemek isteyen talibin geçmesi gereken aşamalar olduğunu, bu aşamalardan hakkıyla geçen talibin ancak Allah yolunda ilerleyebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Semaî, Hak yoluna giren ve bu uğurda her şeyi göze alan talibin ancak bu aşamalardan geçerek kâmil insan olabileceğini vurgulamıştır. Alevilik inancına göre insanlar Allah'ın sırrına ancak kâmil insan olduklarında varabilirler. Bu nedenle Alevilik inanç sistemi içerisinde dört kapı kırk makamı geçmek oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, edep, erkân, Âşık Kul Semaî, talip.

ABSTRACT

The upbringing of ashiks, belief system they belong to and the context in which they performed poems, have influenced the content of their poems. The influences of upbringing are also clearly seen in the poetry of Ashik Kul Semai, who was brought up within Alevi belief system and "zakirlik" tradition. By expressing his commitment and love for Muhammad-Ali, Twelve Imams and Ehlibeyt in his poems, Ashik Kul Semai, who participated in "cem" ceremonies as a child and had opportunity to learn Alevism through experience and in theory, emphasized in his poetry the importance of propriety (edep) and rule (erkan) which aspirants belonging to Alevi tradition have to hold to.

According to Alevi belief, there are certain norms and specific stages which the person who enters "the right path" needs to hold to and pass through. These stages and norms are called "edep" (propriety) and "erkan" (rule). In order to become perfect human being and reach God, aspirant needs to pass through these stages: to get connected to a mentor/guide, to know yourself, self-denial and four-graded forty maqam. Therefore, Ashik Kul Semai, member of Alevi-Bektashi tradition, emphasized the propriety and rule in Alevism in his poems. According to Alevi belief, aspirant must pass through four-graded forty maqam to reach and commune with God. Furthermore, four-graded forty maqam that specifies stages which aspirant must pass through, is a sine qua non for reaching the stage of becoming perfect human being.

Semai expressed in his poems that there are stages of four-grated forty maqam, called sharia, tariqa, marifa and haqiqa, which aspirant has to pass through on "the right path" and that only the aspirant who passes properly through this stages can advance on the path of God. Furthermore, Semai emphasized that the aspirant who enters "the right path" and risks everything for this purpose, can become a perfect human being only by passing though these stages. According to Alevi belief, humans can reach God's secret only when they become a perfect human being. Therefore, it is highly important in Alevi belief system to pass through four-grated forty maqam.

Keywords: Alevism, propriety, rule, Ashik Kul Semai, aspirant.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Umfeld, in dem die Volksdichter und -sänger sozialisiert werden, das Glaubenssystem, zu dem sie sich bekennen und die Rahmenbedingungen, in denen sie ihre Gedichte vortragen, sind wichtig für die Entstehung der Inhalte ihrer Gedichte. Bei der Entstehung der Gedichte des Volksdichters und -sängers Âşık Kul Semaî, der im alevitischen Glaubenssystem und in der Tradition des alevitischen Hymnensängers (zâkirlik) sozialisiert wurde, sind die Einflüße des Umfelds, unter denen er aufgewachsen ist, nicht zu übersehen. Âşık Kul Semaî, der seit seiner Kindheit an den alevitischen Gottesdiensten (cem) teilnahm und die Gelegenheit bekam, das Alevitentum zu praktizieren und theoretisch zu ergründen, drückte in seinen Gedichten die Bindung und die Liebe zum Prophet Muhammed und zu Imam Ali, zu den Zwölf Imamen und zu der Nachkommenschaft des Propheten Muhammed und des Imams Ali aus und betonte in seinen Gedichten auch die Bedeutung der Anstand und Würde im Alevitentum, welche die alevitischen Strebenden (talip), die der alevitischen Tradition verbunden sind, verfolgen sollten.

Nach dem alevitischen Glauben gibt es für den Menschen, der sich dem Weg der Gerechtigkeit (hak yolu) anschließt, bestimmte Stufen, die er passieren muss und einige Vorschriften, die einzuhalten sind. Diese Stufen und Vorschriften werden als Anstand und Würde (edep ve erkân) bezeichnet. Damit der alevitische Strebende (talip) zum moralisch vollkommenen Menschen (kamil insan) wird und zu Gott findet, ist es erforderlich, dass er sich einem ihm den rechten Weg weisenden religiösen Führer (mürşid) anschließt und Selbsterkenntnis ausübt und sich von seinen Gelüsten befreiet und der Reihe nach die Regeln des Konzepts der Vier Tore und der Vierzig Pforten beachtet. Der Volkssänger und -dichter Âşık Kul Semaî, der in der Alevitisch-Bektaschi Tradition beheimatet war, betonte in seinen Gedichten die Bedeutung der Anstand und Würde im Alevitentum. Nach dem alevitischen Glauben muss der Mensch die geistigen Stufen des Konzepts der Vier Tore und der Vierzig Pforten zurücklegen, um Gott zu erreichen und sich mit ihm zu vereinigen. Darüber hinaus beschreibt das Konzept der Vier Tore und Vierzig Pforten die geistigen Stufen, die der Strebende (talib) passieren muss, welche zugleich auch die Grundvoraussetzung dafür bilden, dass der Strebende den Rang des moralisch vollkommenen Menschen erlangt.

Semaî bringt in seinen Gedichten zum Ausdruck, dass die als Scharia (das Religionsrecht), als mystischer Pfad (Tarikat), als Erkenntnis des Nächtsten (Marifet) und Wahrheit (Hakikat) bezeichneten Vier Tore und Vierzig Pforten, jene Regeln sind, an die sich der alevitische Strebende, der auf dem Pfad der Gerechtigkeit Fortschritte

erzielen will, halten soll und dass nur der Strebende, der sich genau an all diese Regeln hält, Erfolge auf dem Pfad zu Gott erzielen kann. Darüber hinaus betont Semaî, dass der Strebende, der sich dem Pfad der Gerechtigkeit widmet und dafür alles in Kauf nimmt, nur dann ein moralisch vollkommener Mensch werden kann, wenn er sich an all diese Regeln hält. Nach alevitischem Glauben können die Menschen in die göttlichen Geheimnisse nur dann eingeweiht werden, wenn sie sich zu moralisch vollkommenen Menschen entwickeln. Aus diesem Grunde spielt es in dem alevitischen Glaubenssystem eine besondere Rolle, die Regeln des Konzepts der Vier Tore und Vierzig Pforten zu befolgen.

Schlüsselwörter: Alevitentum, Anstand und Würde (edep ve erkan), Âşık Kul Semaî, der Strebende (Talip).

Giriş

Alevi inanç sistemi ve zâkirlik geleneği içerisinde yetişen Âşık Kul Semaî, hem dönemindeki hem de kendinden sonraki âşıkları etkileyen önemli bir isimdir. Geleneğin içinde yetişmesi ve küçük yaşlardan itibaren dedelerden ve zâkirlerden feyiz alması Âşık Kul Semaî'nin geleneğe bağlı bir âşık olmasında önemli rol oynamıştır. "*Cem ritüelleri, Alevi inancına mensup zâkir ve âşıkların yetiştikleri başlıca ortamlardır.*" (Akın, 2016: 16). Âşık Kul Semaî'nin de şiirleri incelendiğinde yetiştiği ortamın etkileri açık bir şekilde görülmektedir. Alevi inanç sisteminde yetişen Âşık Kul Semaî, şiirlerinde Muhammet-Ali, On İki İmam ve Ehlibeyt'e olan bağlılığını ve sevgisini dile getirirken Alevi geleneğine mensup taliplerin izlemesi gereken edep ve erkânı da şiirlerinde belirtmiştir.

Bu çalışmanın amacı Alevi inanç sistemi ve zâkirlik geleneği içerisinde yetişen, aynı zamanda küçük yaşlardan itibaren etkileşimde olduğu dedelerden ve zâkirlerden etkilenerek onların izinden giden Âşık Kul Semaî'nin şiirlerinde Alevilik edep ve erkânı başta olmak üzere Alevilik inancını bütünsel bir şekilde analiz edebilmektir. Alevilik inanç sisteminde zâkirlik geleneğinin önemli bir yeri vardır. Zâkir, kutsal metinleri icra eder (Ersal, 2019: 31). Bu nedenle Âşık Kul Semaî'nin şiirlerinde ele alınan konuların başında Alevi inanç sistemine ait ögeler ve ritüeller gelmektedir. Geleneğin içinde yetişen biri olarak Âşık Kul Semaî, Alevilik inancını hem yaşayarak hem de teoride öğrenmiştir. Bunu da hem katıldığı cemlerde hem de dost toplantılarında icra etmiştir.

Bu çalışmada Âşık Kul Semaî'nin şiirlerinden yola çıkılarak Âşık Kul Semaî'nin Alevilik edep ve erkânı başta olmak üzere Alevilik inanç sisteminin ögelerini şiirlerinde ele alış şekli değerlendirilecektir.

1. Âşık Kul Semaî'nin Hayatı

Asıl adı Muharrem Oylum olan Âşık Kul Semaî, 1933 yılında Tokat ilinin Turhal ilçesine bağlı Ayranpınar (Vazanya) köyünde doğmuştur. Babası Ethem Çavuş namıyla bilinen Maruf Ethem, annesi Saliç Oylum'dur. Âşık Kul Semaî, Muhittin Arabî sulbünden Bostankollu Hasan Halife'den zuhur etmiştir (Gedik, 2010: 220).

1933 yılında doğan Âşık Kul Semaî'nin doğum yılı Nevruza Bacı ile evlenirken iki yaş büyütülerek 1931 şeklinde değiştirilmiştir. 1949 yılında Nevruza Bacı'yla

evlenen Âşık Kul Semaî'nin bu evlilikten iki erkek, dört kız olmak üzere altı çocuğu bulunmaktadır.

Gençlik yıllarında köyünde çiftçilik yaparak geçimini sağlayan Semaî, köyden Turhal'a göç ettikten sonra ticaretle uğraşmıştır. Semaî, bunun yanında gönül verdiği âşıklığa da devam etmiştir.

Âşık Kul Semaî ve eşi Nevruz (Nevruza) Bacı 10.10.1995 tarihinde Niksar'dan kendi arabalarıyla gelirken trafik kazası geçirerek Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

2. Âşık Kul Semaî'nin Âşıklığa Başlaması ve Zâkirliği

Âşıkların hayata bakışlarını ve şiirlerinde işledikleri konuları içinde yetiştikleri ortam şekillendirmektedir. Bu nedenle bir âşığın şiirlerini incelemeden önce onun yetiştiği ve şiirlerini icra ettiği ortamı bilmek önemlidir. Ancak bu sayede sağlıklı bir inceleme olanağı bulunmuş olunur. Âşık Kul Semaî'nin şiirlerini incelemeden önce onun hayatının, âşıklığa neden ve nasıl başladığının bilinmesi gerekmektedir.

Âşık Kul Semai, Alevi inancına mensup bir ailede büyüyüp küçük yaşlardan itibaren katıldığı cem ritüellerinde dedelerden ve zâkirlerden Alevi şiir geleneğini öğrenme fırsatı bulan bir âşık olarak geleneğin içinde yetişmiştir.

Semaî, 7 yaşlarındayken aşka düştüğünü, küçük yaşlarda Nuri Gulamî ve Kamber başta olmak üzere yörenin tanınmış âşıklarından şiir ve saz dersleri aldığını belirtmiştir. Kendisinin de büyük âşıklar gibi olmak istediğini ve sürekli "*Ya Rabbi bana da bu âşıklıktan nasip ver.*" diyerek dua ettiğini vurgulamıştır. Bunun üzerine bir gece rüyasında ermiş bir kişiyi gördüğünü ve bu rüya sonucunda kendiliğinden türküler söylemeye başladığını belirtmiştir. Ayrıca cuma akşamları köylerinin etrafındaki evliyaları ziyaret ettiğini ve yine böyle bir akşamda Ali Baba evliyasını ziyaret ettiği sırada bayıldığını ve o günden sonra daha güzel şiirler söylediğini vurgulamıştır (Semaî, 1973: 11).

Ayrıca âşıklığa gönül veren ve bu uğurda çok çalışan Âşık Kul Semaî, bir gece rüyasında akrabası Âşık Hüseyin Hulusi'yi gördüğünü ve onunla birlikte bir kadeh berrak sıvı içtiklerini, bu sayede ondan da ilham aldığını belirtmiştir. Bu sırada Hacı Bektaş evlatlarından Alirıza Ulusoy Efendi'nin cem yürütmek için köylerine geldiğini ve onun elinden âşıklık almak istediğini söylemiştir. Bu isteğini büyük amcası Ahmet Dede'ye ileten Âşık Kul Semaî onun vasıtasıyla Alirıza Ulusoy Efendi'den âşıklığa başlamak için destur alabildiğini belirtmiştir (Semaî, 1973: 9).

3. Âşık Kul Semaî'nin Sanatı

Küçük yaşlarda âşıklığa gönül veren Muharrem Oylum rüyasında bir pir tarafından kendisine Semaî mahlası verildiğini bu nedenle de şiirlerinde Semaî ve Kul Semaî mahlaslarını kullandığını söylemiştir. Mensubu olduğu Çelebiler ailesinin de 2 Eylül 1962 tarihinde kendisinin şiirlerinde bu mahlasları kullanması için izin belgesi verdiğini belirtmiştir. (Semaî, 1973: 23).

Gördüğü rüya sonrası âşıklığa başlayan Âşık Kul Semaî demelerini genellikle doğaçlama olarak bağlama eşliğinde söylemiştir. Ezgi olarak da çoğunlukla Alevi-Bektaşi geleneğinin beste formlarına bağlı kalmıştır. Semaî, şiirlerinde; tabiat unsurlarını, gurbette olmanın zorluğunu, Tanrı sevgisini, din ulularına duyulan sevgi ve saygıyı, Alevilik inancını işlemiştir (Gedik, 2010: 228). Kendisi de Alevi-Bektaşi âşıklarından olan Semaî, Alevilik inancında edep ve erkânın önemini ve Hak yoluna giren talibin sahip olması gereken özellikleri de şiirlerinde vurgulamıştır.

Küçük yaşlardan itibaren geleneğin içinde yetişen, köylerinde düzenlenen cem ritüellerine katılan dedelerden ve zâkirlerden âşıklık geleneğini en iyi şekilde öğrenmeye çalışan Âşık Kul Semaî hem yaptığı çalışmalar hem de katıldığı yarışmalar sayesinde adını büyük kitlelere duyurmuştur.

Semaî, kendisi gibi âşık olan eşi Nevruz Bacı'yla birlikte 1973 yılında Topkapı Plakçılık ve Bahar Kasetçilik'te bir kaset doldurduğunu ve bu kasetlerin TRT (Ankara, İzmir) arşivlerinde bulunduğunu belirtir (Semaî, 1973: 25). Ayrıca aşığın on sekiz şiiri Kültür Bakanlığı tarafından arşivlere kaydedilmiştir. 1991 yılında Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları Halk Edebiyatı Dizisi ve 1992 yılında Kültür Bakanlığının Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi'nde de hayatına ve bazı şiirlerine yer verilmiştir (Gedik, 2010: 228). Bunun dışında Kul Semaî de hayatını ve eserlerini Erenlerin Bağında (1973) ve Âşık Kul Semaî Baba Divanı, Nefesleri ve 12 Hizmet (1991) adlı iki kitapta toplamıştır.

Âşıklığa küçük yaşlarda gönül veren Kul Semaî ozanlığa hevesli genç yeteneklere de yol gösterip onların yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu âşıklardan bazıları şunlardır: Âşık Söylerî (Salih Yıldız, Savcıköy-Zile), Âşık Kadir (Kadir Türk, Çaylı-Turhal), Âşık Gerçekî (Hamza Sümer, Çekerek-Yozgat), Âşık Aydın Ali (Ali Söyleyen, Zile)… (Semaî, 1973: 25). Âşıklığa gönül veren Semaî birçok aşığın yetişmesinde rol

oynasa da onu diğer âşıklardan ayıran yönü eşi Nevruz Ana (Nevruz Bacı)'nın âşıklığa başlamasında rol oynamasıdır.

Semaî; 1968 yılında Türkiye Âşıklar Bayramı'nda iki dalda, 1972 yılında Konya Âşıklar Yarışması'nda "Birliğe Çağrı" adlı şiiriyle, Hacı Bektaş Veli Törenleri'nde "Hacı Bektaş'a Sesleniş", Konya Turizm Derneği tarafından düzenlenen yarışmada "Muhammet – Ali" konulu yarışma başta olmak üzere birçok yarışmada çeşitli ödüller almıştır (Semaî, 1991: 13).

4. Âşık Kul Semaî'de Allah Sevgisi

Aleviliğin temel inançlarının başında Allah inancı gelmektedir. Alevilikte Allah inancı Vahdet-i Vücud (Varlığın Birliği) anlayışı temeline dayanmaktadır. Bu anlayışa göre; Hallac'ı Mansur'un Enel Hak yani "Tanrı bende, ben Tanrı'dayım." felsefesinde anlatıldığı gibi her insan Allah'ın varlığının bir parçasıdır (Mansur, 2002: 9). Aleviler Allah'ın tek olduğuna, her şeyi onun yarattığına ve her şeyin onun kontrolünde olduğuna inanırlar.

Ayrıca Alevilikte Allah'ın cezalandırıcı değil, sevgi dolu olduğu anlayışı hâkimdir. Bu nedenle Alevi öğretisinde Allah'a ulaşmanın en iyi yolu İnsan'ı Kamil yani olgun insan olmaktan geçer. Alevi inanç sistemi ve zâkirlik geleneği içerisinde yetişen Âşık Kul Semaî de Allah sevgisini ele alırken insanın kalbinin Allah'ın evi olduğunu belirtmiştir.

"*İnsan Beytullahtır lakin mevkisini bilecek*
Er kişi ebedi ölmez güz gidip yaz gelecek
Ölüm vardır nefsi ile hem ölmeden ölecek
Ölmeden ölenler ölmez öldürmene lüzum yok" (Semaî, 1973: 39).

diyen Âşık Kul Semaî, kişinin ancak nefsini yenerek ve dünya nimetlerinden vazgeçerek Allah'a yönelebileceğini vurgulamıştır. İnsanın Allah katına ulaşmasında en büyük engel nefsidir ve nefsini öldürmeyi başaranlar ancak sırra erişebilir.

Ayrıca Semaî, içindeki Allah sevgisini;

"*Hayli yıldır Hak aşkınla gezerim*
Ne cemalin gördüm ne de gördürdün
Varlığını kalp evimde sezerim
Ne muradım verdin ne de verdirdin" (Semaî, 1991: 176).

"Ledünden ders aldım dedim Bismillah
Hocam ne dediyse dedim eyvallah
Yüzüm Allah nuru gönlüm Beytullah
Kendin fehmet meze fani dediler" (Semaî, 1973: 39). şeklinde dile getirmiştir.

5. Âşık Kul Semaî'de On İki İmam ve Din Ulularına Duyulan Sevgi ve Saygı

Küçük yaşlardan itibaren cem ritüellerine aktif olarak katılan Âşık Kul Semaî'nin şiirlerinde yetiştiği ortamın etkileri görülmektedir. Âşık Kul Semaî hem katıldığı cemlerde hem de çeşitli toplantılarda Alevi inanç sistemi içerisinde özel bir yeri olan Muhammed-Ali, On İki İmam ve Ehlibeyt'e duyduğu sevgisini ve bağlığını şiirlerinde dile getirmiştir.

"*Aliyül azimdir Ali neslini*
Urum erlerinin adlı postunu
Musa'yı Kazım'ın sulbü aslını
Ziyaret eyledim Nebiyullah'ı" (Semaî, 1991: 234).

"*İkrarımız hak Rıza'nın yolundan*
Dost mesuldür bu Semaî kulundan
Ruhun gıdasını lebi balından
Meyli muhabbete kanan değiliz" (Semaî, 1973: 72).

"*Sulbün Muhammet Ali'den*
On İki İmam nurundan
İster sor kızıl deliden
Hacı Bektaş Hacı Bektaş" (Semaî, 1973: 104).

"*Ey benim gül yüzlü mahım*
Çektirme cevriyle cefa
Pirim İmam Rıza Şahım
Çektirme cevriyle cefa" (Semaî, 1973: 103).

"*Kul Semaî Hak Rıza'ya yüz sürdüm*
Terki dünya olup ölmeden öldüm
Muhammet Ali'yi Bektaş'ta buldum
Muhiplerin sultanı o dediler" (Semaî, 1973: 42).

Ayrıca âşıklar şiirlerinde din ulularına duydukları sevgi ve saygılarını dile getirip onların izinden gittiklerini belirtirler. Şiirlerinde kendilerinin de insanların sevgisini ve saygısını kazanan bu kişilerin izinden gittiklerini onları örnek aldıklarını vurgularlar. Âşık Kul Semaî de şiirlerinde din ulularına olan saygısını ve sevgisini birçok şekilde dile getirmiştir. Âşık Kul Semaî; bilgeliği, ermişliği ve çeşitli kerametleriyle Anadolu başta olmak üzere tüm Türk coğrafyasını etkileyen Hacı Bektaş Veli'ye olan sevgisini şu şekilde belirtmiştir:

"*Ey Semaî yola sergerden misin*
Bin dokuz yüz altmış iki devahım
Hünkar Hacı Bektaş ulu dergâhım
Ziyaret eyledim veliyullahı" (Semaî, 1973: 54).

"*Gezeler Muhammet Ali yolunda*
Erenleri sevip kendi gönlünde
Bulana da kurban buldurana da
Hünkâr Hacı Bektaş Veli yolunda" (Semaî, 1973: 17).

dörtlüğünde Âşık Kul Semaî, Hacı Bektaş Veli'nin yolundan gittiğini ve insanların doğru yoldan şaşmazlarsa kendi gönüllerinde ulu kimseleri bulacaklarını vurgulamıştır.

"*Hünkâr Hızır ile seyyah ederdi*
Horasan'dan Ruma gelişine bak
Bir çiftçi tarlaya bostan ekerdi
Bostancı yanında duruşuna bak" (Semaî, 1973: 11).

dörtlüğünde ise Âşık Kul Semaî, Hacı Bektaş Veli'nin Hızır ile Horasan'dan Rum diyarına geldiği sırada Kayseri'nin Saklan Kalesi yakınında bostan eken Hasan Baba'yla karşılaşmasına telmihte bulunmuştur.

"*Aşkına düşeli divane oldum*

Dertlerin dermanı yar Hacı Bektaş
Dergâhına geldim niyaz eyledim
Yeşil libas giymiş er Hacı Bektaş" (Semaî, 1991: 106).

dörtlüğünde ise Alevi inanç sisteminde önemli isimlerin başında gelen Hünkar Hacı Bektaş Veli'den niyaz aldığını vurgulamıştır.

"*Yunus, Yunus Emre olmanın için*
Hünkâr dergâhını sorandır Yunus
Aluç verip buğday almanın için
Pir Hacı Bektaş'a varandır Yunus" (Semaî, 1991: 223).

dörtlüğünde ise Yunus Emre'nin Allah'a ulaşmanın sırrına erebilmek için Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına gittiğine ve bu sırra erme fırsatını kaçırdığını belirtmiştir.

"*Emre uyup Yunus Emre olunca*
Aşkla dolup can gözle hak görünce
"Hoşgörü sevmeyi insana verince
Karanlığa ziya verendir Yunus" (Semaî, 1991: 224).

dörtlüğünde ise Semaî, Yunus Emre'nin insan sevgisini vurgulayarak bu sevgi sayesinde karanlığı yok ettiğine dikkat çekmiştir. Âşıkların kendisine örnek aldığı Yunus Emre, Âşık Kul Semaî'ye de örnek olmuştur, Kul Semaî şiirlerinde kendisine Yunus Emre'yi örnek aldığını sık sık dile getirmiştir.

6. Alevilik Edep ve Erkânının Âşık Kul Semaî'nin Şiirlerinde Ele Alınışı

Alevilik inancında tarikat ehlinin uyması gereken çeşitli kurallar vardır. "*Tarikat ehlinin gözettiği ve dikkate aldığı kurallara 'âdâb-ı tarikat' veya 'âdâp ve erkân' denir.*" (Uludağ, 1999: 18). Alevi-Bektaşi inancında da bu kurallar bütününe erkân adı verilmektedir. "*Alevi-Bektaşi inanç sisteminde izlenen yol ve yöntemin esaslarına erkân denir. Tarikat ulularının koyduğu yasa durumundaki ilkeler, kurallar ve törenlerin tümüne tarikat erkânı denir.*" (Kaleli, 1996: 272). Hak yoluna girmek isteyen talipler, bu kuralları bilmeli ve bunları doğru şekilde uygulamalıdır.

Alevilikte bunlara adet ve yol adı verilir, yola girmek isteyen talip öncelikle bir mürşide (dede/pîr) bağlanmalı ve bu mürşidi kendisine örnek almalıdır. Mürşit;

oturuşuyla, duruşuyla, konuşmasıyla velhasıl her türlü davranışıyla örnek bir kişidir (Uysal, 2006: 67). Talip, mürşit sayesinde yapması veya yapmaması gerekenleri öğrenir ve buna göre hareket eder. Alevilikte mürşidin, talibe kılavuzluk etmesi onun Alevilik inancının öğretilerini öğrenmesi açısından gerekli ve önemlidir. Olgun insan olabilmek için Hak yoluna giren talibin öncelikle kendini bilmesi gerekmektedir. Alevilik inancına göre kendini bilmeyen biri Hakk'ı bilemez.

Kendini bilme aşamasından geçen kişinin nefsini öldürmesi, yani dünyevi zevklerinden, hırslarından ve kibrinden vazgeçmesi gerekmektedir. Hacı Bektâş Veli de nefsi, Şeytan'ın vekili olarak görür (Veli, 2007: 60). Ayrıca Hacı Bektâş Veli "Makâlât" adlı eserinde kibrin kaynağının Şeytan olduğunu, Allah'a ulaşmak isteyen kişinin alçakgönüllü olması gerektiğini belirtmektedir (Veli, 2007: 60). Âşık Kul Semaî de şiirlerinde Hakk'ı bilmek ve onun yoluna girmek isteyen talibin nefsini öldürmesi gerektiğini vurgular.

Edep ve erkânın temelinde ise dört kapı kırk makam olarak adlandırılan; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat vardır. Alevilik inancına göre; Allah'a ulaşıp onunla bütünleşmek için dört kapı kırk makamdan geçmek gerekir. Dört kapının ilki olan Şeriat kapısı; dünyaya gelmek ve bilgi sahibi olmaktır. İkinci kapı ise tarikat kapısıdır ve talip bu aşamada hatalarına tövbe eder. Üçüncü kapı olan marifet kapısında talip; insanlığa yararlı hale gelmek için uğraşır. Dördüncü kapı ise hakikat kapısıdır ve bu kapı ebedi hayata doğmak ve insanlığın gönlünde yaşamaktır (Noyan, 1987: 219). Ruhsal olgunluğa erişmek için talibin geçmesi gereken aşamaları belirten dört kapı kırk makam talibin kâmil insan olma mertebesine ulaşmasının temel şartıdır.

Bu kapılar birbiriyle bağlantılıdır ve birinden geçemeyen diğerine ulaşamaz. Bu nedenle mürşit, talibine kılavuzluk yaparak onun her kapıda bulunan kırk makamı yerine getirerek geçmesine yardımcı olur. Âşık Kul Semaî de şiirlerinde Alevilik inancının temeli olan dört kapı kırk makamın önemini vurgulamıştır. Makalemizde, Alevilik edep ve erkânının Âşık Kul Semaî'nin şiirlerinde ele alınışı örneklerle incelenecektir.

6.1. İkrar Vermek: Mürşit (Dede) tarikatın başkanıdır ve o, kişiye doğru yolu gösterip dini toplantıları yönetir. Kişi olgunluğa erişmek için; tarikattaki mürşidin izinden gitmelidir. Mürşidin nefesi hak nefesidir ve kişi imanını sağlıklı ve doğru bir şekilde gerçekleştirmek için mürşidin koyduğu kurallara uymalıdır. Bu nedenle yola girmeye gönüllü talip varlığını bağlı olduğu mürşide teslim eder ve ondan el alır.

Günümüzde tarikatlar kalktığı için dini ibadetler Ayn-i Cem adı verilen toplantılarda yapılmaktadır. "*Alevi inanç zümresindeki ibadetlerin temeli cem ritüeline dayanır.*" (Ersal, 2011: 1060). Burada mürşit rolünü ise dede üstlenmiştir. Dede, kendine bağlı kişiler için; üstattır, pîrdir ve kılavuzdur. Dedeler, kendilerine bağlı şehirleri, kazaları, köyleri… gezer ve dini hayatı canlandırır, arasında anlaşmazlık olanların arasındaki sorunları giderir, halk arasında dayanışmayı arttırır. Ayrıca dedelik bir soy takip eder ve o soydan olmayanlar dedelik yapamaz (Uysal, 2006: 68).

Âşık Kul Semaî de aşağıdaki dörtlüğünde kendisine mürşit olarak İmam Rıza'yı seçtiğini belirtmiştir:

"*Semaî'nin piri İmam Rıza*
Gönül ister ersin bu sırrınıza
Cemal'i Hüseyin birbirinize
Şüphesiz bir cemal göz kaşlarıyla" (Semaî 1973: 58).

Bir başka dörtlüğünde ise Âşık Kul Semaî, bir mürşide bağlı olduklarını ve bu yoldan asla dönmeye niyetleri olmadıklarını belirtmiştir.

"*İkrar verdik bir mürşide bağlıyız*
O şahı sultandan dönen değiliz
Dostum yanağında gül ile nergis
Biz aşığız yâdı saran değiliz" (Semaî, 1973: 72).

Âşık Kul Semai, bir mürşide bağlı olmanın gerektiğini de şiirlerinde dile getirmiştir:

"*Bir mürşide bağlan gel olma âsu*
Meyli dünya boştur zevki sefası
Münkirler Hüseyin'e vermediler su
Deryalar emrinde emri hüdâdır" (Semaî, 1973: 85).

6.2. Kendini Bilmek: Alevi geleneğinde, olgun insan olabilmek için ilk şart insanın kendisini bilmesidir. Dini, tasavvufi ve Bektaşiliğe ait şiirler yazan veya söyleyen âşıkların şiirlerinde bu özellikler görülmektedir. Alevi inancına göre; bir insanın öncelikli görevi kendisini bilmesidir çünkü bu inanca göre bir kişinin kendini

bilmesi Hakk'ı bilmesidir. Bu nedenle kendisini bilmeyen insanın Alevi toplumunda yeri yoktur. Bu görüş açısını Âşık Kul Semaî'nin şiirlerinde de görmekteyiz:

"*Kur'an sende mevcut fehmeyler isen*
Doğru rahi bulup cahdeyler isen
Dünyayı terk etmez hakiki insan
Yer altında çürümeye hacet yok" (Semaî, 1973: 57).

diyen âşık, Allah'ın, Allah'ın emirlerinin insanın özünde olduğunu ve insanın ancak kendisini bilmesiyle gerçek bilgiye ulaşacağını vurgulamıştır.

"*Kul Semaî-m sema insanın başı*
Kendini fehmedip bilse bir kişi
Kişinin değeri kendi görüşü
Görüş başka, varış başka, er başka" (Semaî, 1973: 169).

dörtlüğünde âşık, her şeyin insanda olduğunu, insanın kendini bildiği zaman ancak evrenin sırrına ulaşabileceğini ifade etmiştir.

"*İkilik yaratan sözü konuşma*
Hak âdemde mevcut aman ha şaşma
Sen seni ıslah et bana karışma
Düzde doğru yürü dağ aşamazsın" (Semaî, 1973: 90).

diyen Âşık Kul Semaî, insanlara doğruluktan şaşmamaları gerektiğini öğütlerken, Allah'ın insanda var olduğunu ve insanın, Allah'ı kendinde bulabileceğini belirtmiştir. Ayrıca insanların başkalarına karışıp onların yanlışları veya hatalarıyla uğraşmak yerine kendi davranışlarına bakmalarını, herkesin kendisinden sorumlu olduğunu vurgulamıştır.

6.3. Olgunlaşmak: Alevilik inancına göre; tarikata girmek isteyen kişinin olgunlaşması için bazı aşamaları geçmesi gerekmektedir. Bu aşamalar şunlardır:

6.3.1. Nefsi Öldürmek: Alevilik inancında nefs, insanın düşmanıdır ve ona tüm kötülükleri yaptırabilir. Bu nedenle kâmil insan olmak isteyen ve bunun için her şeyi göze alan kişi, öncelikli olarak nefsini öldürmelidir. Âşık Kul Semaî de insanın nefsini öldürerek Hak yoluna girmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

"*Eğer öldürürsen nefsini Hak'sın*
Bir gün bu faniyi terk edeceksin
Hakkı hakikati fark edeceksin
Gafil gezip uyumana hacet yok" (Semaî, 1991: 152).

Âşık Kul Semaî, insanın nefsini öldürünce gerçeği fark edeceğine ve içinde bulunduğu gafletten uyanıp kurtulacağını belirtir. Bu bir bakıma insanın gönül gözünün açılması anlamına gelmektedir. Hacı Bektaş Veli de, nefsin Şeytan'ın vekili olduğunu belirtir (Veli, 2007: 60). Nefsi, insanı dünyevi zevklere ve fani dünyaya esir eder ve nefsini öldüremeyen kişi gerçekleri görüp kâmil insan olma sırrına eremez. Semaî'nin;

"*Semaî'm sana ne kendini tanır*
Hakkı hiç sayanlar bir gün utanır
Nefse esir olmuş zevk sefa sanır
Çok görmezdim sazımı çalmaz olaydın" (Semaî, 1973: 86).

dörtlüğünde nefsine esir olup gerçeği göremeyenlerin haline üzüldüğünü belirtir ve onların içinde bulunduğu durumdan rahatsızlık duyduğunu dile getirir.

"*Sen seni ıslah et öldür nefsini*
Kitabı doğru tut açma tersini
Benlik denizine atma sen seni
Gargolup gidersin yanaşılırsa" (Semaî, 1991: 163).

diyen Âşık Kul Semaî, insanın kendine ve isteklerine dalıp Allah'ı unuttuğu zaman zarar göreceğini anlatarak insanlara nefislerini öldürmelerini nasihat etmektedir.

"*Evladı resulsün cana canansın*
Nefsini öldürüp galip olanın
Hak nuru hikmettir deme yalansın
Verir muradını talip olanın" (Semaî, 1973: 48).

dörtlüğünde ise Semaî, nefsini öldürüp Hakk'ı bulan kişinin muradına ereceğini ve huzura kavuşacağını vurgulamaktadır.

"*Mürşit bir deryadır körlere nihan*
Nefsini öldüren olur pehlivan
Anka yükseklerde uçarsa her an
Aslı didar görmez kuş gelir gider" (Semaî, 1973: 40).

diyen Âşık Kul Semaî, nefsini öldürmeyi başararak Hakk'a ulaşan kişilerin yani mürşitlerin bilgi deryası olduğunu belirtmiştir. Ayrıca nefsini öldüren kişilerin kendini kanıtladığını ve nefsini öldüremeyenlere göre Hak yolunda üst mertebede yer aldığını vurgulamıştır.

6.4. Dört Kapı Kırk Makam: Hak yolunda yürüyen tarikat yolcusunun geçmek zorunda olduğu manevi aşamalar olarak algılanan ve dört kapı kırk makam olarak adlandırılan aşamalar; şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. "*Bektaşi erkânının temelini oluşturan ve tarikatın pîri olan Hacı Bektâş Veli tarafından düzenlenen dört kapı kırk makam anlayışı aynı zamanda Bektaşiliğin ilk temel erkânnamesidir.*" (Özcan, 2004: 59).

Bazı araştırmacılar ise dört kapıyı evrenin dört unsuru kabul edilen hava, ateş, su ve toprak ile özdeşleştirmiştir. "*İlk kapı şeriat kapısı, simgesi yel (hareket eden hava)dir. Bu grupta yer alan kişilere abidler denilmiştir. İkinci kapı, tarikat kapısı, simgesi od(ateş). Bu grupta yer alan kişilere zahidler denilmiştir. Üçüncü kapı, marifet kapısı, simgesi sudur. Bu grupta yer alan kişilere arifler denilmiştir. Dördüncü kapı, hakikat kapısı, simgesi topraktır. Bu grupta yer alan kişilere muhibler denilmiştir.*" (Özcan, 2004: 60).

Noyan ise, dört kapıyı şu şekilde tarif etmektedir: "*Şeriat; dünyaya gelmek, bilgi sahibi olmak ve kendini kurtarmaktır. Tarikat; dürüst olarak yaşamak "ettiği bazı hatalara tövbe etmek". Marifet; bilgisinin meyvesini almak, çevresine, memleketine ve insanlığa yararlı hale gelmektir. Hakikat; hayata doğmak, insanlığın gönlünde yaşamaktır.*" (Noyan, 1987: 219).

Oytan ise dört kapıyı şu şekilde açıklamaktadır: "*Şeriat; anadan doğmak. Tarikat; ikrar vermek. Marifet; nefsini bilmek. Hakikat; Hakk'ı kendi öz vücudunda bulmaktır.*" (Oytan, 1962: 83). Dört makamın sağladığı dünya görüşü tutum ve davranış biçimlerini kişiye aşılamak suretiyle onu yüceltir; duygularını asilleştirir (Türkdoğan, 1995: 182).

Alevilik inancında mecazi olarak insanın ruhi olgunluğa ulaşması için geçirmesi gereken merhaleler olarak görülen ve birbirinin tamamlayıcısı konumunda olan dört kapı kırk makamı Âşık Kul Semaî de şiirlerinde dile getirmiştir.

"*Evvel kapı şeriattır bilelim*
Tarikat pîrine yüzler sürelim
Marifet babından haber verelim
Hakikati saklamaya hacet yok" (Semaî, 1973: 57).

dörtlüğünde Âşık Kul Semaî, dört kapının sırasıyla geçilmesinin Bektaşiler için önemli olduğunu belirtmektedir.

"*Şeriat, tarikat, marifet nedir?*
Sırrı hakikatte dersimizdedir
Hakk'a ereyim dersen nefsini öldür
Nefse esir olan Hak'tan cüdadır" (Semaî, 1973: 85).

diyen Semaî, Hakk'a ermenin yolunun insanın nefsini öldürmesinden geçtiğini ve insanın ancak nefsini öldürmeyi başardığında tam olarak Hakk'a ulaşabileceğini vurgulamıştır.

6.4.1. Şeriat: Dört kapı dizgesine göre insanı, insan-ı kâmil olma aşamasına taşıma sıralamasında; ilk sırada yer alan ve ibadetle özdeşleştirilen, yol kurallarına uyma ve yol ulularına saygı yoluyla kendini eğitmesi evresi şeriat kapısıdır (Uysal, 2006: 26). Şeriat kapısının geçilmesi gereken on makamı vardır.

Hak yoluna giren talibin, dört kapı kırk makamın ilki olan şeriat kapısının belirtilen on unsurunu da layıkıyla geçmesi gerekmektedir. Her aşama, bir yapbozun parçaları şeklinde bir sonrakinin ön koşulu olduğu için ruhsal olgunluğa ulaşmak isteyen talip her kapının gerektirdiği on unsuru mürşidin kılavuzluğunda geçmelidir.

Âşık Kul Semaî de aşağıdaki dörtlüğünde ilk kapının şeriat olduğunu belirtmektedir:

"*Evvel kapı şeriattır bilelim*
Tarikat pîrine yüzler sürelim
Marifet babından haber verelim
Hakikati saklamaya hacet yok" (Semaî, 1973: 57).

6.4.2. Tarikat: İnsanın dünyevi işlerde kendine özgü ve tamamen bağımsız iradesiyle nefsini kontrol altına alarak, her türlü kötülüğü kendinden uzaklaştırmak için girdiği yola tarikat kapısı denir. Bu kapıda kötülükler kişiden uzaklaştırılırken aynı zamanda iyi huyların ve iyiliklerin o kişide bir araya getirilmesi demektir. Tarikat kapısını geçmek isteyen talip bu kapının on makamında verilen özellikleri geçmek zorundadır.

Hak yoluna girmek ve bu yolda layıkıyla yürümek isteyen talip öncelikle özünü temiz tutmalı ve "eline, diline ve beline sahip olma" anlayışıyla hareket etmelidir. Kendi içini temiz tutmayan ve kâmil insanın sahip olması gereken özellikleri taşımayan talip Hak yolunda ilerleyemez. Semai de bunun için şiirlerinde insanları doğru yoldan şaşmamaları için uyarmıştır:

"*İkilik yaratan sözü konuşma*
Hak âdemde mevcut aman ha şaşma
Sen seni ıslah et bana karışma
Düzde doğru yürü dağ aşamazsın" (Semaî, 1973: 90).

Bir diğer dörtlüğünde de Semaî ancak nefsini öldürmeyi başaran kişinin Allah'ın sırrına erişebileceğini belirtmiştir:

"*İnsan Beytullahtır lakin mevkisini bilecek*
Er kişi ebedi ölmez güz gidip yaz gelecek
Ölüm vardır nefsi ile hem ölmeden ölecek
Ölmeden ölenler ölmez öldürmene lüzum yok" (Semaî, 1973: 39).

6.4.3. Marifet: Marifet kapısı, kişinin tarikat kapısında öğrendikleri ve ulaştıkları ile duygu ve ilimde en üst düzeye ulaşmak ve Tanrısal sırlara erişmektir. Bu aşamada kişinin, bildiklerini özümseyerek ve yorumlayarak sunması önemlidir. Bir başka deyişle kâmil insan olma yolundaki kişi, mürşidinden öğrendiklerini kendi potasında yoğurup özümseyebilmelidir.

Dört kapının üçüncüsü olan marifet kapısında Allah'a ulaşmanın yolunun insanın kendisini bilmesinden ve kendini Allah'a adamasından geçtiği anlatılır. Semaî de şiirlerinde Hak yoluna giren talibin önce kendini bilmesi gerektiğini vurgulamıştır:

"*Kuran sende mevcut fehmeyler isen*
Doğru rahi bulup cahdeyler isen
Doğru terk etmez hakiki insan
Yer altında çürümeye hacet yok" (Semaî, 1973: 57).

6.4.4. Hakikat: Şeriat, tarikat ve marifet kapısını geçen talibin bu ruhsal yolculuklar sonucu bilgisinin ve birikiminin karşılığını almasını ve Allah'a ulaşmasını sağlayan son kapı olan hakikat kapısı, talip için çok önemlidir. Talip, kâmil insan olma yolunda birçok aşama geçerek bu kapıya ulaşmıştır.

Âşık Kul Semaî de aşağıdaki dörtlükte hakikat kapısına ulaşmak için çeşitli aşamalardan geçilmesinin gerektiğini ve ancak bu şekilde hakikatin sırrına varılacağını belirtmiştir. Ayrıca Semaî, hakikat kapısına gelen talibin belli bir birikime ulaşması gerektiğini vurgulamıştır:

"*Hakikat sırrına ereyim dedim*
Can gözümle hakkı göreyim dedim
Dostla alışveriş edeyim dedim
Elinde sermayen hani dediler" (Semaî, 1973: 42).

6.5. Sır Vermemek: Alevilik törelerine göre tarikata giren ve bir mürşide bağlanan bir kişinin sır vermemesi gerekir. İnsanlar inançlarını kendi içlerinde yaşamalı ve gizli kalması gereken öğretileri sır olarak saklamalıdır. Bu nedenle sır vermemek Alevilik adaplarının başında gelmektedir. Âşık Kul Semaî de şiirlerinde Hak yoluna gönül vermiş ve bu yolda ilerleyen kişilerin sır saklamayı bilmesinin önemini sık sık dile getirmiştir.

"*Hakla kul arası yedi kat perde*
Son perde kalkmadan yok derman derde
Derler bu perdeyi görenler nerde?
Sır vermez bu sırra erenlerimiz" (Semaî, 1973: 82).

dörtlüğünde Semaî, aşıkların bir mürşide bağlandıklarında ya da bir tarikata girdiklerinde orada öğrendiklerini ve edindikleri bilgileri kimseye aşikar etmediklerini belirtmektedir.

"*Kişinin sırrını soraym dersen*
Soruş başka sorgu başka sır başka
Sırrın hazinesin göreyim dersen
Gören başka gözlü başka kör başka" (Semaî, 1972: 22).

diyen âşık, talibin dört kapı kırk makamı geçerek ulaştığı sırrın bir hazine olduğunu ve bu hazinenin saklanması gerektiğini vurgulamaktadır.

6.6. Zikir: Alevilik inancında çeşitli aşamaları geçerek Hakk'a ulaşmak için uğraşan talip Allah'ın adını da zikretmelidir. Çünkü zikir, Allah'a itaat etmektir. Burada amaç; hislerin tercümanı olan dilin söylediklerinin, talibin kalbindekilerle örtüşmesidir. Sözler kişinin düşündüklerini ifade ediş biçimlerinin göstergeleridir. Bir kişi ne düşünüyorsa onu söyler. Talip de zikirle Allah'a itaat ettiğini belirtir. Âşık Kul Semaî de zikrin önemini aşağıdaki dörtlükte şu şekilde vurgulamaktadır:

"*Âşıklar sarrafa malın satmalı*
Benlik, kin, kibri taşa atmalı
Bazı dervişane zikir çekmeli
Gönlün, dilin, fikrin illallahı bul" (Semaî, 1973: 56).

6.7. Arif Kişiler Tarafından Cahillerin Hor Görülmemesi: Alevilikte, arif olmak kadar alçakgönüllü olmak da önemli bir meziyettir. Bu inanca göre; dilde değil özde arif olan kişiler, cahilleri hor görmek yerine onlara bilgiye ulaşmak için kılavuzluk etmelidir. Bu nedenle Alevilik erkânında cahili dışlayıp onu hor görmek değil ona kılavuzluk edip onu doğru yola, Hak yoluna davet etmek gerekir. Âşık Kul Semaî, şiirlerinde bunun önemini şu şekilde belirtmiştir:

"*Arif isen âdemi hor görme*
Gel can gözünü aç bağlı durma
Sultan pazarının yolu zor sorma
Aşk gömleği ateş giymek zor imiş" (Semaî, 1973: 15).

diyen Âşık Kul Semaî, olgunluğa eren bir kişinin diğer insanları hor görmeyeceğini dile getirmiştir. Asıl olgunluğun, başka insanlara yol göstermek ve onları doğru yola sevk etmek olduğunu vurgulamıştır.

"*Türlü mahsul vermez yüksekte durman*
Mahsulü yetişip sürülmez harman
Hiç kimseye kötü deyip hor görmen
İnsanların gizli varı belli olmaz" (Semaî, 1973: 75).

dörtlüğünde insanları dışarıdan görüp onlar hakkında yargıda bulunmanın ve onları hor görmenin yanlış olduğunu, insanların içlerindeki zenginliğin dışarıdan bakmakla belli olmayacağını belirtmiştir.

6.8. Kâinatın Algılanışı: Alevilikte; evrenin ve insanın, Allah'ın yansıması olduğu inancı vardır. Bu inanca göre; Allah'ın sırrına ermek isteyenler önce kendilerini dünyevi zevklerden ve Şeytani duygulardan arındırıp özlerini bulmalıdırlar. Bunun için de ruhsal olgunluğa erişip kendilerini bulmak amacıyla dört kapı kırk makam aşamalarından geçmelidirler.

Daha sonra kâinatın sırrına ermeli ve onun Allah'ın görüntüsü olduğunu anlamalıdırlar. Bu inanca göre Allah kendi güzelliğini görmek için kâinatı yaratmıştır. Bu düşünce, "kâinat bir aynadır" düşüncesini benimseyen tasavvuf felsefesine yani Vahdet-i Vücûd anlayışına dayanmaktadır.

Âşık Kul Semaî bunu şiirlerinde şu şekilde ifade etmiştir:

"*Devri daim eden senden sanadır*
İnsan Ümmül Kur'an insan dünyadır
Kişi Kavnü Mekân arşu semadır
Sema başka turap başka yer başka" (Semaî, 1973: 22).

Sonuç

Çalışmamızda Âşık Kul Semaî'nin 185 şiirinin içerik özelliklerini incelediğimizde Alevilik inanç sisteminin, zâkirliğin ve Alevi âşıklarının yetiştiği geleneğin etkilerini görmekteyiz. Kul Semaî örnekleminde yolun esaslarının edebi bir metin içerisinde nasıl ele alındığı ve sunulduğu örneklerle irdelenmiştir. Makale, bir âşık ve onun şiirleri üzerinden Alevi inancının edep-erkân boyutuyla nasıl algılandığını ve edebi metinlere dönüştüğünü tespit etmeyi amaçlamıştır.

Alevi geleneğinin içinden gelen ve küçük yaşlardan itibaren dedelerden ve zâkirlerden feyiz alıp onlarla etkileşim içinde bulunma fırsatı yakalayan Âşık Kul Semaî'nin eserlerinde yetiştiği ortamın etkileri görülmektedir. Küçük yaşlarda katıldığı cem ritüelleri sayesinde âşıklığa gönül veren ve iyi bir âşık olmak için uğraşan Kul Semaî'nin iyi bir âşık olmasının temeli Alevi inanç sistemi içerisinde yetişmesidir. Kendisi de röportajlarında aşıklığa başlama nedeni olarak cem ritüellerinde gördüğü ve örnek aldığı dedeleri ve zâkirleri göstermiştir.

Âşık Kul Semaî'nin şiirleri incelendiğinde şiirlerinin Alevi geleneğine uygun olarak yazıldığı ve âşığın şiirlerini katıldığı cemlerde icra ettiği görülmektedir. Âşık Kul Semaî şiirlerini önce katıldığı cemlerde daha sonra çeşitli dost meclislerinde icra etmiştir. Kul Semaî, Alevi inanç sistemi içinde yetişen bir âşık olarak şiirlerinde öncelikle Alevi inanç sistemine ait unsurları ele almıştır. Bu unsurların başında ise edep ve erkân gelmektedir.

Alevilik inancında, Hak yoluna girmeye talip olan kişinin geçmesi gereken bazı aşamalar ve uyması gereken bazı kurallar vardır. Bu kurallar ve aşamaların hepsine edep ve erkân denilmektedir. Talibin, Hak yoluna girerek kâmil insan olması için bu kuralları doğru ve layıkıyla uygulaması gerekmektedir. Bunun için de Alevilikte, taliplere edep ve erkân öğretecek mürşitler (dedeler) bulunmaktadır. Talip bir mürşide bağlanarak ondan ne yapıp ne yapmaması gerektiğini öğrenir.

Mürşitler; konuşmalarıyla, duruşlarıyla, oturuşlarıyla ve hayata bakış açılarıyla taliplerine ve topluma örnek olan kişilerdir. Talibin bir mürşide bağlanması bir bakıma onun usta-çırak ilişkisi içinde erkânı öğrenmesidir. Bu sayede talip, Alevilik erkânını teoride değil yaşayarak öğrenme imkânı bulmuş olur. Âşık Kul Semaî de şiirlerinde kendisinin pîrinin İmam Rıza olduğunu belirterek Alevilikte mürşitliğin önemine vurgu yapmıştır. Bir mürşide bağlanan talibin geçmesi gereken diğer aşama kendini bilmesidir. Alevilik inancına göre; Allah'ın sırrına ulaşmak için önce talibin kendisini bilmesi gerekir.

Bu düşünce her şeyden önce talibin, kâmil insan olması için olmazsa olmazdır. Kendisini bilmeyen ve özüne yabancı biri Allah'ı bilemez. Alevilik inancına göre, dört kapı kırk makamın belirttiği aşamaları doğru ve layıkıyla geçen, kendini bilen, nefsinden ve kibrinden kurtulabilen, sözde değil özde arif olan kişiler Allah'ı kendilerinde bulabilirler. Bu nedenle talip önce kendini tanımalı ve kendini her anlamda düzeltip doğruya ulaşmalıdır.

Kendini bilen insan daha sonra nefsini öldürmelidir. İnsanın en büyük düşmanı nefsidir ve o, insanı gaflet uykusuna yatırır. Nefsine esir olan insan, dünyevi zevkler peşinde koştuğu için gönül gözü kapalıdır ve gerçekleri göremez. Bundan dolayı Alevilik inancında Hak yoluna giren talibin önceliklerinden biri nefsini öldürmesidir. Âşık Kul Semaî de şiirlerinde insanın en büyük düşmanının nefsi olduğunu belirtir.

Dört kapı kırk makam olarak bilinen; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapıları, Hakk'a ulaşabilmek için geçilmesi gereken aşamalardır. Her kapının on makamı vardır ve talip sırasıyla bu makamların ve kapıların hepsinden geçmelidir. Âşık Kul Semaî de şiirlerinde bu kapıların önemini belirterek Hak yoluna giren kişinin bu kapılardan geçmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Âşık Kul Semaî, şiirlerinde; Alevilikte sır saklamanın önemine de dikkat çekerek kişinin sırrına sadık kalması gerektiğini belirtmiştir. Alevilik inancında sırra ermek isteyen kişi erkândan geçmelidir. Erkânı bilen kişilerin Hak yolunda edindikleri sırrı kimseye söylememesi gerektiği belirtilir. Burada amaç; kişinin çeşitli aşamalardan geçerek sırra ermesi ve bu sırrı taşıyacak olgunluğa ulaşmasıdır.

Ayrıca Âşık Kul Semaî şiirlerinde, Alevilik edep ve erkânından olan zikir çekmenin önemini de vurgulamıştır. Âşık, düşüncelerin ve duyguların ifadesi olan dilin önemini ve zikir çekerek kişinin, Allah'a itaat ettiğini belirtmiştir. Semaî, şiirlerinde Alevilik inancında; bir kişinin başkasını hor görmesinin hoş karşılanmadığını da dile getirmiştir. Sözde değil özde arif kişilerin, cahilleri hor görmeyeceğini, onlara içinde bulundukları gafletten çıkmaları için yardım edeceğini belirtir. Alevilik inancına göre, Hak yoluna giren talip kâinatın sırrına erer ve kâinatın Allah'ın yansıması olduğunu bilir. Âşık Kul Semaî de şiirlerinde kâinatın Allah'ın yansıması olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak, kendisi de Alevi âşıklardan olan ve Aleviliği, Alevi inancının içinde büyüyerek öğrenen Âşık Kul Semaî; Alevilikte edep ve erkânın önemini şiirlerinde dile getirmiştir.

KAYNAKÇA

AKIN, Bülent (2016). *Zâkirlik Geleneğinin Değişen Yaratım ve İcra Ortamı Zâkirlikten Âşıklığa Âşık Niyazi*. Ankara: Barış Kitap.

ERSAL, Mehmet (2019). *Alevi Cem Zâkirliği*. Ankara: Barış Kitap

ERSAL, Mehmet (2011). "Alevi İnanç Sistemindeki Ritüelik Özel Terimler: Musahiplik". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Vol. 6. 1058-1083.

GEDİK, Seda. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Turhal-Zile-Artova Havzasında Yetişen Âşıklar ve Âşık Kul Semaî'de Gelenek, Etkileşim ve Eğitim*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

KALELİ, Lütfi. (1996). *Bin Bir Çiçek Mozaiği Alevilik*. İstanbul: Can Yayınları.

MANSUR, Hallac-ı. (2002). *Tavasin "Enel Hak"*. Çev. Günenç, Yaşar. İstanbul: Yaba Yayınları.

NOYAN, Bedri. (1987). *Bektaşilik Alevilik Nedir?*. Ankara.

OYTAN, M. Tevfik. (1962). *Bektaşiliğin İç Yüzü*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi.

ÖZCAN, Hüseyin. (2004). "Bektaşilikte Dört Kapı Kırk Makam". *Journal of Turkish Studies*. S. 28. No: 28/1.

SEMAÎ, Âşık Kul. (1973). *Geldim Erenler*. İstanbul.

SEMAÎ, Âşık Kul. (1999). *Divanı Nefesleri ve 12 Hizmet*. İstanbul.

TÜRKDOĞAN, Orhan. (1995). *Alevi Bektaşi Kimliği*. İstanbul: Timaş Yayınevi.

ULUDAĞ, Süleyman. (1999). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.

UYSAL, İlhan. (2006). *Alevi*. İzmir: Ege Kültür Platformu Derneği.

VELİ, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli (2007). *Makâlât*. Haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş ve Ali Öztürk. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.